

Провина як складова частина емоційного стану у батьків дітей із психофізіологічними вадами

Tsarkova O.V. Guilt as a part of the emotional state of parents of children with psycho-physiological disabilities / O.V. Tsarkova // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostiuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufrieva. – Issue 31. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2016. – P. 493–503.

О.В. Царькова. Провина як складова частина емоційного стану у батьків дітей із психофізіологічними вадами. Розглянуто проблему внутрішнього емоційного стану батьків дітей з обмеженими можливостями, а саме почуття провини. Увага акцентувалась на проблемі впливу цього почуття на міжособистісні відносини у сім'ї. Проведено теоретичний аналіз робіт зарубіжних і вітчизняних вчених. Акцентовано увагу на емоційному стані матері. Зроблено висновок, що матері, які знаходяться у депресивному стані та які глибоко переживають такі негативні почуття як провина, сором, страх, відчай, у більшості випадків емоційно депривують дитину, що, у свою чергу, призводить до відповідних проблем виховання та розвитку дитини як особистості. Висвітлено результати дослідження почуття провини, на основі яких ми можемо стверджувати, що більшість батьків мають високий показник схильності до почуття провини, яке є станом дискомфорту як емоційної реакції особистості на порушення власних надінтерналізованих моральних норм, негативної оцінки своєї поведінки, яка супроводжується напругою, каяттям і жалем, а також мотивує людину спокутувати або виправити скоєне. Разом з тим, було виявлено, що батьки часто не приймають допомогу із зовнішнього середовища (феномен відторгнення допомоги). У даній роботі проаналізовано зв'язок внутрішнього емоційного стану батьків з особливостями психологічного стану дитини, яка має обмежені можливості. Розглянуто, що у системі реабілітації дітей головним чинником є робота з родиною, мобілізація її потенціалу в спільній роботі з лікарями. Зроблено висновок, що гармонізація як особистості батьків, так і оточуючого простору, необхідна для оптимізації процесу лікування, реабілітації та розвитку дитини загалом.

Ключові слова: провина, особистість, дитина, емоційний стан, психіка, адаптація, інтеграція.

О.В. Царькова. Вина как составная часть эмоционального состояния у родителей детей с психофизиологическими нарушениями. Рассмотрена проблема внутреннего эмоционального состояния родителей детей с ограниченными возможностями, а именно чувство вины. Внимание акцентировалось на проблеме влияния этого чувства на межличностные отношения в семье. Проведён теоретический анализ работ зарубежных и отечественных ученых. Акцентировано внимание на эмоциональном состоянии матери. Сделан вывод, что матери, которые находятся в депрессивном состоянии и глубоко переживают такие негативные чувства как вина, стыд, страх, отчаяние, в большинстве случаев эмоционально депривировывают ребёнка, что, в свою очередь, приводит к соответствующим проблемам воспитания и развития ребёнка как личности. Освещены результаты исследования чувства вины, на основе которых мы можем утверждать, что большинство родителей имеют высокий показатель склонности к этому чувству, которое является состоянием дискомфорта как эмоциональной реакции личности на нарушение собственных надинтернализированных моральных норм, негативной оценки своего поведения, которая сопровождается напряжением, раскаянием и сожалением, а также мотивирует человека искупить или исправить содеянное. Вместе с тем, было обнаружено, что родители часто не принимают помощь из внешней среды (феномен отторжения помощи). В данной работе проанализирована связь внутреннего эмоционального состояния родителей с особенностями психологического состояния ребёнка, имеющего ограниченные возможности. Рассмотрено, что в системе реабилитации детей главным фактором является работа с семьей, мобилизация её потенциала в совместной работе с врачами. Сделан вывод, что гармонизация как личности родителей, так и окружающего пространства необходима для оптимизации процесса лечения, реабилитации и развития ребёнка в целом.

Ключевые слова: вина, личность, ребёнок, эмоциональное состояние, психика, адаптация, интеграция.

Постановка проблеми. Народження дитини з відхиленнями в розвитку сприймається його батьками як найбільша трагедія. Факт появи на світ дитини «не такої, як у всіх» є причиною сильного стресу, який переживають батьки, в першу чергу мати дитини. Стрес, що має пролонгований характер, спричиняє сильну деформуючу дію на психіку батьків і стає вихідною умовою різкої травмуючої зміни життєвого устрою, що сформувався в сім'ї. Відомо, що психологічний, емоційний та фізичний стан батьків, особливості їх взаємин і створений цим психологічний клімат у родині, має величезний вплив на розвиток та самопочуття дитини. Переживання батьками таких почуттів як провина, сором, тривога, страх, депресія можуть стати причиною погіршення процесу лікування та реабілітації дитини. Сьогодні практика корекційної

психології та спеціальної педагогіки свідчать про необхідність активного вивчення всього спектра проблем сім'ї, яка виховує дитину з особливостями психофізичного розвитку. Інтерес фахівців не обмежується лише методичними питаннями формування у дітей тих чи інших знань та навичок. Акцент корекційного впливу переноситься на сім'ю хворої дитини. При цьому особлива увага приділяється позитивному впливу близьких на дитину з проблемами в розвитку, створення сприятливих умов для її навчання не тільки в спеціальному закладі, але й вдома.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням цієї проблеми займалися такі вчені: Т. Волковська, О. Захаров, М. Ліблінг, Н. Мазурова, І. Мамайчук, Г. Мішина, Л. Солнцева, В. Ткачова, які стверджували, що в кожній дитини з порушеннями розвитку виникають проблеми при взаємодії з батьками. Народження дитини з відхиленнями у розвитку найчастіше переживається батьками як несподівана подія. Різні автори досить однотайні в описі найбільш загальних характеристик батьківських реакцій (Д. Ісаєв, Є. Мастюкова та А. Московкіна, Л. Шипіцина), до яких відносять: заперечення, гнів, почуття провини, емоційну адаптацію. Особливості батьківських відносин та їх вплив на розвиток дітей вивчали О. Бодальов, А. Варга, І. Добряков, М. Лісіна, В. Мініяров, І. Нікольська, В. Столін, С. Сорокумова, Є. Ейдемільер П. Якобсон.

Формулювання мети статті (постановка завдання). Метою роботи є аналіз та висвітлення проблеми наявності провини як складової частини емоційного стану батьків дітей з психофізіологічними вадами.

У статті реалізуються наступні завдання:

1. Аналіз наукових джерел з даної проблеми.
2. Висвітлення впливу провини батьків на їх взаємодією з дитиною та соціумом.
3. Аналіз результатів дослідження почуття провини у батьків дітей з психофізіологічними вадами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Прийняття хворої дитини – дуже складний і неоднозначний за своїм змістом процес у різних батьків і залежить не стільки від характеру захворювання дитини, скільки від особливостей особистості матері та батька. В якості психотравмуючого фактора, який визначає особисті переживання батьків дітей із відхиленнями, виступає комплекс психічних, сенсорних, мовленнєвих, рухових і емоційно-особистісних розладів, які характеризують ту або іншу аномалію дитячого розвитку. Безумовно, вираженість порушень, їх стійкість,

тривалість і безповоротність впливають на глибину переживань батьків хворих дітей. Слід також відмітити, що психічна травма-тизація батьків, яка викликана порушеннями у розвитку дитини, виявляється більш глибокою в тому випадку, якщо вони самі психічно здорові і не мають психофізичних відхилень [11, с.41].

В. Сорокін наводить дані про те, що більш ніж у 70% матерів дітей з аномаліями розвитку відзначається надзвичайно амбівалентне ставлення до власної дитини. Суперечливість цього ставлення проявляється в тому, що дитина одночасно розглядається і як об'єкт любові, і як джерело страждань. Останнє, за оцінкою більшості матерів, є причиною частих нападів роздратування по відношенню до дитини. Також мати відчуває постійну немотивовану тривогу за дитину, присутність якоїсь небезпеки. Більше третини матерів відзначають, що поступово формується почуття сорому власної дитини, провоковане за рахунок недобррозичливого ставлення оточуючих. Почуття сорому і почуття провини перед дитиною формують переживання неповноцінності себе як матері. І часто виявляється, що в більшості випадків батькам необхідна кваліфікована психологічна допомога, яка могла б запобігти на ранніх стадіях формуванню та фіксації неадекватних стилів ставлення до хворої дитини, що ускладнює процес її психічного розвитку в більшій мірі, ніж саме захворювання.

Із бесід з батьками можемо зробити висновок, що практично усі функції сім'ї, за деяким виключенням, не реалізуються або не в повному обсязі реалізуються в сім'ях, які виховують дітей з відхиленнями у розвитку. У результаті народження дитини з відхиленнями в розвитку відносини всередині сім'ї, а також контакти з оточуючим соціумом викривлюються. Причини порушень пов'язані з психологічними особливостями хворої дитини, а також з великим емоційним навантаженням, яке несуть члени її сім'ї у зв'язку з довготривалим стресом. Багато батьків в такій ситуації стають безпорадними. Їх положення можна охарактеризувати як внутрішній (психологічний) і зовнішній (соціальний) глухий кут [10, с. 103].

Емоційний вплив стресу на жінку, яка народила хвору дитину, в декілька раз сильніший. У матерів часто спостерігаються істерики, депресивні стани. Страхи, які виникають у жінок з приводу майбутнього дитини, породжують почуття самотності, відчаю і відчуття «кінця життя». Матері знаходяться постійно з дітьми, які мають відхилення. Вони скаржаться на безліч повсякчасних турбот, які пов'язані з дитиною, що призводять до підвищеного фізичного і морального навантаження та стають

причиною стомлення. Часто для таких матерів характерними є: зниження психічного тону, занижена самооцінка, що проявляється у втраті смаку до життя, перспектив професійної кар'єри, неможливості реалізації особистих творчих планів, втрата інтересу до себе як до жінки й особистості [9, с. 68].

Виражені психофізичні порушення дитини, а також особистісні особливості матері можуть виступати джерелом материнської депривації. Любов до дитини як специфічне почуття виникає у жінки ще в період вагітності. Саме це почуття виникає у відповідь на емоційну взаємність дитини: її посмішку, комплекс поживлення при появі матері тощо [7, с. 43]. Депривація материнських почуттів може ініціювати недостатність цих соціально-психологічних проявів у дитини.

Унаслідок того, що народження хворої дитини, а потім її виховання, навчання і в цілому спілкування з нею є тривалим патогенно діючим психологічним фактором, особистість матері може зазнавати значних змін. Депресивні переживання можуть трансформуватися в невротичний розвиток особистості та істотно порушити її соціальну адаптацію [1, с. 84].

Результати досліджень показують, що у дитини з відхиленнями у розвитку є порушення у взаємовідносинах з батьками. У якості критерію оцінки дитячо-батьківських відносин використовується емоційна (позитивна або негативна) апеляція дитини до батьків в продуктах діяльності, а також безпосередня оцінка відносин з батьками, яка дається самими дітьми.

Аналіз результатів спостережень, бесід, експериментальних досліджень щодо вивчення дитячо-батьківських стосунків дозволяє визначити тенденції в особистісному розвитку дітей і в їх стосунках з батьками, а саме: кожна дитина з відхиленням у розвитку демонструє велику потребу в емоційно-позитивних контактах з батьками [3, с. 124].

У бесідах діти тепло відзиваються про батьків, часто приховуючи їх холодність і недостатній рівень прояву уваги і любові. Практично кожна дитина (до 92% випадків) висловлює гостру потребу в теплих стосунках з батьками. Про це свідчать приклади з протоколів і щоденників спостережень за дітьми.

Батьківська неадекватність в прийнятті дитини з проблемами в розвитку, недостатність в емоційно-теплих стосунках провокують розвиток у дітей негармонійних форм взаємодії з соціальним світом і формують дезадаптивні характерологічні риси особистості.

Недостатність дитячо-батьківських стосунків набуває несприятливих відтінків: відкидання, ізолюваність, агресія,

страх. Лише у частини дітей формуються гармонійні й адекватні стосунки з близькими людьми [5, с. 256].

У всіх дітей з відхиленнями в розвитку спостерігаються девіації в особистому розвитку, обумовлені не лише конституціональними особливостями і дією дефекту, але й порушеннями міжособової взаємодії і контактів. Домінуючими негативними особовими тенденціями є: агресивність, конфліктність, тривожність, замкнутість, комунікативні порушення [4, с. 12].

На успішне подолання батьками різних деструктивних станів спрямовані різні форми психологічної роботи з ними: індивідуальне консультування та групова робота (семінари, ігри).

Дослідження, які ми провели на базі Дніпропетровської обласної психіатричної лікарні, відділення № 42, та в яких брали участь батьки, які виховують дітей з обмеженими можливостями (ДЦП, розумова відсталість, порушення органів слуху, аутизм) та функціональними розладами (енурез, енкопрез, заїкання, анорексія) підтвердили наявність почуття провини та його вплив на психологічний стан батьків і внутрішньосімейні відносини в цілому.

У процесі взаємодії з батьками є наявність у них психологічних захистів. Від психологічних захистів залежить загальне психічне благополуччя людини. Захисти відрізняються своїм поглядом у минуле, а значить, ригідністю, повторюваністю, інфантильністю, орієнтованістю на ті незавершені справи дитинства, які психіка ніколи не зможе завершити у зв'язку з соціальними табу.

Захисні механізми можуть викривляти факти як внутрішньої, так і зовнішньої реальності. Наприклад, «Я» може захищати себе як незнанням про існування певних потреб та інстинктів, так і незнанням про існування зовнішніх об'єктів [6, с. 164].

Тому психолог повинен знати про наявність захисних механізмів і вміти розпізнати їх. Феномен відторгнення допомоги є одним із проявів захисту.

Але сім'ї, які виховують дітей з особливими потребами, так чи інакше повинні співпрацювати зі спеціалістами різних областей (медичний персонал, психологи, дефектологи та ін.). Проблемою є те, що найчастіше батьки не хочуть приймати будь-яку допомогу від оточуючих. Подібна поведінка з боку батьків може породжувати певні проблеми у процесі лікування та безпосередньо виховання дитини [2, с. 91].

Батьки, які мають дітей з особливими потребами, найчастіше вважають що виховання дитини є їх особистою проблемою і тому відмовляються від будь-якої допомоги оточуючих.

За результатами «Опитувальника провини» (рис. 1), ми можемо зробити висновок, що більшість батьків переживають провину як рису характеру. Це вказує на те, що почуття провини не є вродженим, а з'явилося у процесі виховання та соціалізації особистості. Це також дає підставу стверджувати, що дане почуття має глибинний, несвідомий характер.

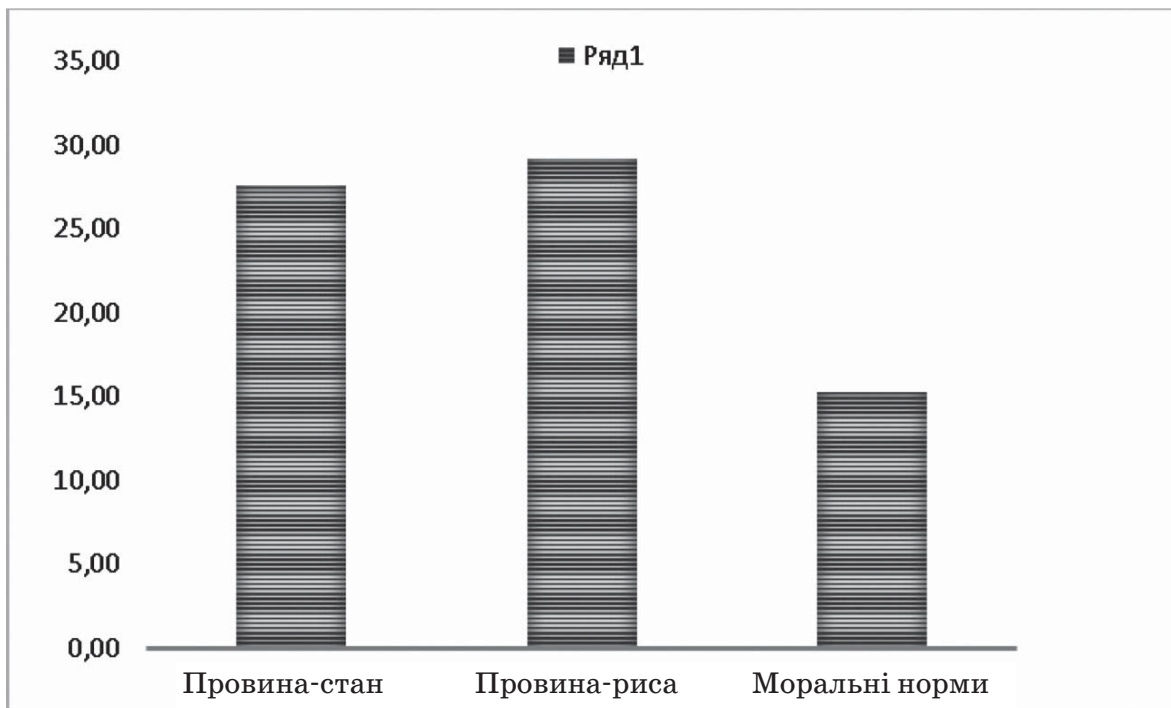

Рис. 1

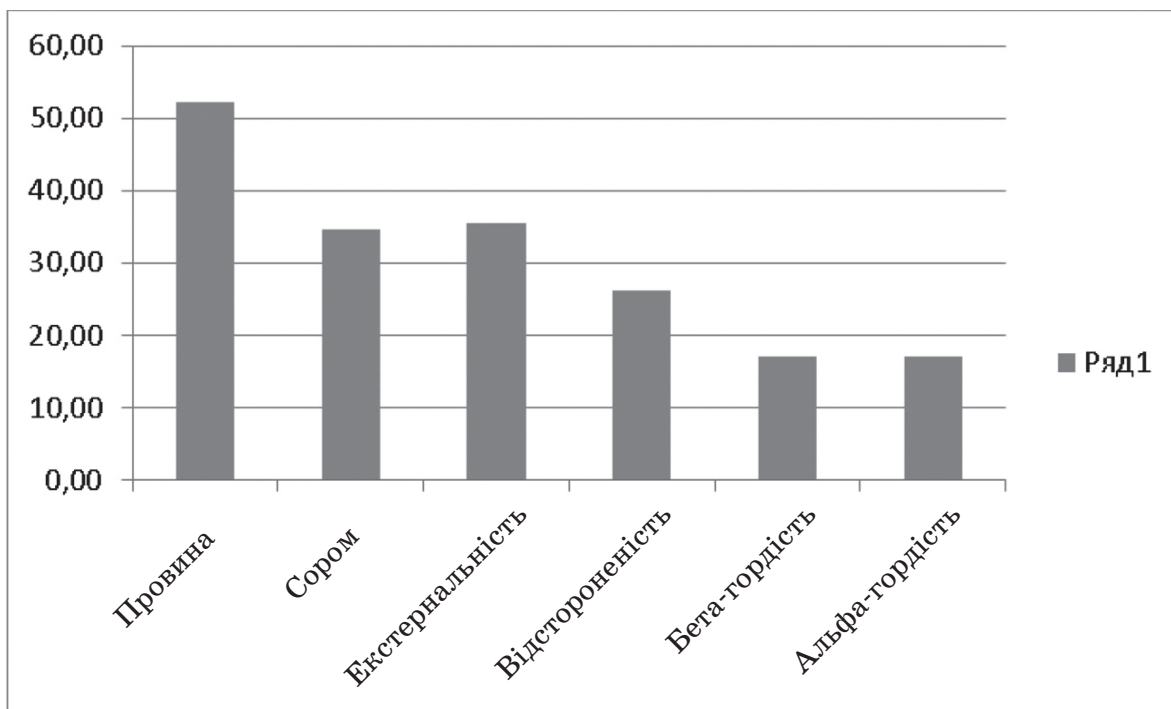

Рис. 2

Також нами було проведено методику «Виміру почуття провини та сорому» (Рис. 2). За результатами даного дослідження, ми можемо стверджувати, що більше 50% опитаних батьків мають високий показник схильності до почуття провини, яке є станом дискомфорту як емоційної реакції особистості на порушення власних надінтерналізованих моральних норм, негативної оцінки своєї поведінки, яка супроводжується напругою, каяттям і жалем, а також мотивує людину спокутувати або виправити скоєне.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок з цього напрямку. Отже, почуття провини є одним із тих почуттів, які притаманні кожному з нас. Але, завдяки певним психічним та психологічним механізмам ми не завжди усвідомлюємо наявність того чи іншого почуття. Та все одно в глибинах нашого підсвідомого та несвідомого ці почуття присутні й так чи інакше ми проектуємо їх на наше відношення до оточуючого світу.

Якщо розглядати відносини у сім'ї, яка виховує дитину з обмеженими можливостями, то важливою є психологічна атмосфера. Діти дуже чутливі до будь-яких змін, особливо до емоційних проявів у поведінці батьків. Тому для більш результативного лікування і реабілітації дитини необхідно створити максимально сприятливі умови та мікроклімат сімейних відносин.

Світовий досвід допомоги таким батькам показує, що найбільш цілющим для них є середовище людей з такими самими проблемами. Тут вони, не боячись нерозуміння, осуду, можуть виговоритися, розслабитись, відпочити, вирішувати спільні проблеми, поділитись досвідом.

Основні напрями психолого-педагогічної та соціальної роботи у взаємодії з батьками:

- 1) створення батьківського клубу;
- 2) інформаційне забезпечення;
- 3) допомога в пошуку адекватних способів подолання труднощів, своїх прихованих ресурсів;
- 4) диференційована психолого-педагогічна підтримка.

Також, на базі проведених досліджень та аналізу наукової літератури можна зробити висновок, що допомога та супровід батьків, які виховують дітей з обмеженими можливостями, має свою відповідну специфіку. Спеціалісти, які працюють з такими батьками, повинні розуміти психологічні процеси сприйняття порад, емоційної та фізичної підтримки. Тому, специфіка такої роботи полягає у необхідності певних знань з психології. Це дозволить розуміти, як краще надати ту чи іншу допомогу як батькам, так і їхнім дітям.

Список використаних джерел

1. Ткачева В.В. Система психологической помощи семьям, воспитывающим детей с отклонениями в развитии: автореф. на соискание уч. степени д-ра психол. наук: спец. 19.00.10 «Коррекционная психология» / В.В. Ткачева; Моск. гос. открытый пед. ун-им. М.А. Шолохова. – Н. Новгород, 2005. – 46 с.
2. Маркова М.В. До проблеми трансформації інституту сім'ї / М.В. Маркова // Міжнародний психіатричний, психотерапевтичний та психоаналітичний журнал. – 2007. – № 1. – С. 91–94.
3. Словарь практического психолога / Сост. С. Ю. Головин. – С. 164.
4. Кришталь В.В. Системная семейная психотерапия нарушений здоровья семьи / В.В. Кришталь // Медицинская психология. – 2007. – Т. 1, № 2. – С. 3–8.
5. Ветрила Т.Г. Успешное функционирование семейной системы как основа развития и становления гармоничной личности / Т.Г. Ветрила // Вестник психиатрии и психофармакотерапии. – 2008. – № 2 (14). – С. 27–31.
6. Тулегенова С.Ю. Психологический микроклимат в семье и особенности родительского отношения к детям с ограниченными психическими возможностями / С.Ю. Тулегенова, Г.К. Тулегенова, С.К. Кудайбергенова // Тезисы Второй всероссийской научной конференции «Психологические проблемы современной российской семьи» (25-27 октября 2005 г.). В 3-х частях. – 2 часть / под общ. ред. д-ра психол. наук В.К. Шабельникова и канд. психол. наук А.Г. Лидерса. – М., 2005. – С. 261–263.
7. Рахманов В.М. Семейная психотерапия у родителей детей с ограниченными возможностями / В.М. Рахманов, Ю.Н. Завалко, Р.В. Рахманов // Сучасні методи діагностики і лікування психічних і соматичних розладів психогенного походження (XII Платонівські читання). Матеріали науково-практичної конференції. – Харків, 2011. – С. 81–82.
8. Маркова М.В. О разработке комплексной системы медико-психологической реабилитации семей, воспитывающих ребенка с нарушением психического развития / М.В. Маркова, Т.Г. Ветрила // Журнал психиатрии и медицинской психологии. – 2009. – № 2 (22). – С. 38–45.
9. Забабурина О.С. Психологическая помощь родителям в воспитании детей с нарушениями развития: Пособие для педагогов-психологов / О.С. Забабурина, О.В. Максименко,

- Е.А. Савина; под ред. Е.А. Савиной, О.В. Максименко. – М. : Владос, 2008. – 223 с.
10. Филиппова Г.Г. Психология материнства: Учебное пособие / Г.Г. Филиппова. – М. : Изд-во Института Психотерапии, 2002. – 240 с.
11. Шнейдер Л.Б. Психология семейных отношений: Курс лекций / Л.Б. Шнейдер. – М. : Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. – 512 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Tkacheva V.V. Sistema psihologicheskoy pomoshhi sem'jam, vospityvajushhim detej s otklonenijami v razvitii: avtoref. na soiskanie uch. stepeni d-ra psihol. nauk: spec. 19.00.10 «Korrekcionnaja psihologija» / V.V. Tkacheva; Mosk. gos. otkrytyj ped. un-im. M.A. Sholohova. – N. Novgorod, 2005. – 46 s.
2. Markova M.V. Do problemy transformacii' instytutu sim'i' / M.V. Markova // Mizhnarodnyj psyhiatrychnyj, psyhoterapevtičnyj ta psyhoanalitičnyj zhurnal. – 2007. – № 1. – S. 91–94.
3. Slovar' praktičeskogo psihologa / Sost. S. Ju. Golovin. – S. 164.
4. Krishtal' V.V. Sistemnaja semejnaja psihoterapija narushenij zdorov'ja sem'i / V.V. Krishtal' // Medicinskaja psihologija. – 2007. – T. 1, № 2. – S. 3–8.
5. Vetrila T.G. Uspeshnoe funkcionirovanie semejnoj sistemy kak osnova razvitija i stanovlenija garmoničnoj ličnosti / T.G. Vetrila // Vestnik psihiatrii i psihofarmakoterapii. – 2008. – № 2 (14). – S. 27–31.
6. Tulegenova S.Ju. Psihologičeskij mikroklimat v sem'e i osobennosti roditel'skogo otnošenija k detjam s ogranichenymi psihicheskimimi vozmožnostjami / S.Ju. Tulegenova, G.K. Tulegenova, S.K. Kudajbergenova // Tezisy Vtoroj vsrossijskoj nauchnoj konferencii «Psihologičeskie problemy sovremennoj rossijskoj sem'i» (25-27 oktjabrja 2005 g.). V 3-h chastjah. – 2 chast' / pod obshh. red. d-ra psihol. nauk V.K. Shabel'nikova i kand. psihol. nauk A.G. Lidersa. – M., 2005. – S. 261–263.
7. Rahmanov V.M. Semejnaja psihoterapija u roditel'ej detej s ogranichenymi vozmožnostjami / V.M. Rahmanov, Ju.N. Zavalko, R.V. Rahmanov // Suchasni metodi diagnostiki i likuvannja psihichnih i somatičnih rozladiv psihogenogo pohodzhennja (III Platonivs'ki chitannja). Materiali naukovopraktičnoï konferencii. – Harkiv, 2011. – S. 81–82.
8. Markova M.V. O razrobotke kompleksnoj sistemy mediko-psihologičeskoy rehabilitacii semej, vospityvajushhih rebenka

- s naruseniem psicheskogo razvitija / M.V. Markova, T.G. Vetrila // Zhurnal psihatrii i medicinskoj psihologii. – 2009. – № 2 (22). – S. 38–45.
9. Zababurina O.S. Psihologicheskaja pomoshh' roditeljam v vospitanii detej s narushenijami razvitija: Posobie dlja pedagogov-psihologov / O.S. Zababurina, O.V. Maksimenko, E.A. Savina; pod red. E.A. Savinoj, O.V. Maksimenko. – M. : Vlados, 2008. – 223 s.
 10. Filippova G.G. Psihologija materinstva: Uchebnoe posobie / G.G. Filippova. – M. : Izd-vo Instituta Psihoterapii, 2002. – 240 s.
 11. Shnejder L.B. Psihologija semejnyh otnoshenij: Kurs lekcij / L.B. Shnejder. – M. : Izd-vo JeKSMO-Press, 2000. – 512 s.

O.V. Tsarkova. Guilt as a part of the emotional state of parents of children with psycho-physiological disabilities. In this paper, the problem of internal emotional state of parents of children with disabilities, namely guilt, is envisaged. The attention is paid to the problem of this feeling's influence on the interpersonal relations in the family. The works of foreign and domestic scientists are theoretically analyzed. The attention to the emotional state of the mother is paid. It is concluded that mothers who are depressed and deeply experiencing negative feelings such as guilt, shame, fear, despair, in most cases, deprive the child emotionally, which in turn leads to corresponding problems of education and development of the child as a personality. The results of a study on a guilt on the basis of which we can say that the majority of parents have a high rate of addiction to this feeling, which is a state of discomfort as the emotional reaction of the person to violate their own moral standards, the negative evaluation of their behavior, which is accompanied by stress, remorse and regret, and it motivates a person to redeem or to correct actions. However, it has been found that parents often do not take care from the environment (the phenomenon of rejection aid). In this paper we analyzed the correlation between the internal emotional state of the parents and the peculiarities of the psychological state of a child with disabilities. We consider that in the rehabilitation of children the main factor is to work with the family, to mobilize its potential in working together with the doctors. It was concluded that harmonization of both the parents' personalites and the surrounding area, necessary to optimize the treatment process, rehabilitation and development of the child.

Key words: guilt, personality, child, emotional state, mentality, adaptation, integration.

Received December 07, 2015

Revised December 20, 2015

Accepted January 09, 2016